

De 'gladiatoren' Dick Jonkers (links) en Han Westendorp van de Werkgroep Zwaluwenonderzoek | Hanneke Cusell

Zwaluwen: hoopgevend metgezellen!

Hanneke Cusell

Het is een zonovertogen dag als ik eind maart naar de rioolwaterzuiveringsinstallatie in Huizen fiets. Bij het toegangshek staat Mieke Pieren-Olijhoek met de sleutel om de deelnemers binnen te laten, want de zuiveringsinstallatie is het grootste deel van de tijd onbemenst. Vanmiddag wordt de kunstmatige oeverzwaluwwand hier weer schoon en klaar gemaakt voor de Oeverzwaluwen die binnenkort weer worden verwacht.

In totaal zijn we met ons achten om deze klus te klaren. Al gauw komt er allerlei gereedschap uit auto's en fietstassen tevoorschijn: grondboren, schepjes, opvulpipen, opstophout en een kruiwagen. De betonnen oeverzwaluwwand met in totaal 120 gaten is in 2012 gerealiseerd. Achter de meeste gaten zijn vorig jaar door de zwaluwen nestgangen gemaakt; deze moeten met een grondboor schoongemaakt worden. Hierbij wordt het oude nestmateriaal verwijderd. Sommige gangen zijn wel 1.30 meter diep, andere misschien maar 30 centimeter. Het boren gaat gemakkelijk en vlot; na ongeveer 20 minuten zijn alle gangen gereinigd. Ondertussen zijn anderen al bezig met het vullen. Dat duurt iets langer, maar gaat ook vrij snel, vooral ook door het gebruik van een vinding van Dick Jonkers: een stuk pijp waarvan de bovenste helft voor het grootste deel is weg gesneden. De buis wordt met zand gevuld, het gat ingestoken en het zand kan dan met het opstophout aangeduwd worden.

Omdat de begroeiing op de grond voor de zwaluuwand al eerder door Marcel Vos is weggehaald, is alles na een uurtje klaar. Ik begrijp dat het eigenlijk nooit een probleem is om genoeg mensen voor deze klus bij elkaar te krijgen. Er zijn zelfs mensen die er een dagje vrij voor nemen.

Behalve gezellig is het ook bijna meditatief vind ik. Het maakt alles wat Dick Jonkers en Han Westendorp – die vandaag ook meehelpten – me al eerder hebben verteld over de Werkgroep Zwaluwenonderzoek wat zichtbaarder.

Unieke werkgroep

De Werkgroep Zwaluwenonderzoek is er dankzij Dick Jonkers. Hij houdt zich van jongsaf aan al bezig met vogels, en heeft in zijn werk onder meer onderzoek gedaan naar vogels in relatie tot ecologie en samenleving. Op een gegeven moment heeft hij het initiatief genomen om broedgevallen van Huiszwaluwen te gaan tellen en heeft daarna in 1990 de werkgroep opgericht. Dat is uniek, meent Dick, want hij kent geen andere vogelwerkgroep met een aparte zwaluwengroep.

De werkgroep bekommert zich om de drie 'echte' zwaluwsoorten in ons gebied: de Huiszwaluw, de Boerenzwaluw en de Oeverzwaluw. Maar ook om de Gierzwaluw, ook al is dat geen 'echte' zwaluwsoort. Hij is wel verwant aan de mysterieuze Nachtzwaluw, die heel soms in ons gebied voorkomt.

Allemaal kunnen ze extra aandacht goed gebruiken, want veel biotopen en nestgelegenheden in onze samenleving gaan achteruit of verdwijnen. Allerlei factoren spelen een rol. Door het opschonen van boerenerven en particuliere huizen is er minder nestmateriaal. Verder worden nesten weggestoken om overlast van uitwerpselen te voorkomen. Boerenstallen zijn steeds vaker afgesloten. En er is een enorme afname van het aantal insecten. Mogelijk spelen ook de klimaatverandering en de situatie in de overwinteringsgebieden een rol. De werkgroep wil de soorten beschermen

tegen verdere achteruitgang. Daarom wordt er advies gegeven, gemonitord en helpt de werkgroep om de broedgelegenheid te behouden of aan te brengen.

Monitoring en nestgelegenheden

De monitoring gebeurt bij Huiszwaluwen en Oeverzwaluwen. De Huiszwaluwen worden al sinds 1986 geteld. Elk jaar tellen zo'n 15 mensen een of meer kolonies volgens de SOVON methode. Er wordt gekeken hoeveel nesten bewoond zijn per adres onze gemeenten.

Oeverzwaluwen zitten bij elkaar in kolonies in steile oevers, kunstwanden of wandjes bij gronddepots; dat maakt het monitoren overzichtelijk. In 2021 waren er zeven kolonies. Bij veel wanden worden de Oeverzwaluwen jaarlijks geringd voor onderzoek. Dat ringen heeft Dick heel lang gedaan. Nu wordt het voornamelijk door Engbert van Oort gedaan.

Bij de nestgelegenheden gaat het om zowel bestaande nestplaatsen als nieuwe huisvesting.

Voor het behoud van bestaande nestplaatsen van de Huiszwaluw en de Gierzwaluw is voorlichting heel belangrijk. Voor de Oeverzwaluwen maakt de werkgroep elk voorjaar de oeverzwaluw wanden weer geschikt als broedplaats.

Nieuwe huisvesting voor de Huiszwaluwen bestaat uit een aantal huiszwaluwwillen: drie in Huizen – waar Mieke zich met name om bekommert – en één bij Fort Uitermeer in Weesp. Verder zijn op initiatief van Dick een aantal kunstnesten aangebracht onder de Stichtse Brug bij Blaricum.

Voor de Oeverzwaluw zijn een aantal kunstwanden in ons werkgebied gerealiseerd.

Voor de Boerenzwaluwen maken Dick en Gert Bieshaar sinds 2010 heel succesvol

Het opnieuw aanvullen van de nestgangen met schoon zand | Hanneke Cusell

Dick Jonkers bezig met het aanvullen en aanstampen van schoon zand | Hanneke Cusell

Werkoverleg, Mieke Pieren-Olijhoek legt uit wat er bij de wand gedaan moet worden | Hanneke Cusell

Een kunstnest met jonge Boerenzwaluwen | Gert Bieshaar

Het plaatsen van een kunstnestje onder een brug voor boerenzwaluwnesten | Dick Jonkers

alternatieve nestgelegenheid: plankjes onder bruggen in de Eempolders; iets waarvoor Gert de milieuprijs van de provincie Utrecht heeft ontvangen. Dick wil met de gemeente Huizen overleggen of dit ook daar mogelijk is. Han zou deze acties graag nog verder in het gebied willen uitbreiden.

Nieuwbouw en renovatieprojecten bieden kansen voor nieuwe kunstmatige nestgelegenheid voor de Gierzwaluw. Actuele projecten zijn het project Erfpostcode 1221, waar Han en Jeannelle Breemer in overleg zijn met de gemeente Hilversum en de vergroening van het Mediapark, waar Dick eveneens bij betrokken is.

Kortom, een werkgroep met veel verschillende activiteiten en aandachtspunten. Dit betekent ook dat niet alles kan, en dat de werkgroep zich moet beperken. Daarom is het belangrijk om te weten wat het beleid en de prioriteiten van Vogelbescherming Nederland zijn. De werkgroep kan daar dan zo goed mogelijk op aansluiten.

Wisseling van de wacht

Vanaf het begin van de werkgroep in 1990 is Dick de coördinator en het aanspreekpunt geweest en heeft hij in feite veel zelf gedaan: de coördinatie en organisatie van het tellen, maar ook voorlichtingsactiviteiten, het verzorgen van publicaties, het doen van onderzoek en de samenwerking met Vogelbescherming en andere organisaties. De werkgroep draait lekker, maar Dick benadrukt dat zoiets alleen maar kan, wanneer je met andere mensen samenwerkt; daar is hij iedereen ook heel dankbaar voor. Als een mooi voorbeeld daarvan noemt hij het digitaliseren in 2020 van de resultaten van alle huiszwaluwstellingen vanaf 1986. Door die goede samenwerking, maar ook door zijn uithoudingsvermogen en enthousiasme heeft Dick de werkgroep zo lang kunnen leiden.

Maar na ruim 30 jaar is hij nu wel blij dat er een nieuw aanspreekpunt is: sinds mei 2020 heeft Han Westendorp deze functie van Dick overgenomen. Han en Dick zijn geen onbekenden voor elkaar. Want tijdens een excursie zo'n 30 jaar geleden hebben Dick en Adri Vermeulen het enthousiasme voor vogels bij Han weten te wekken. Daarna is hij met Dick mee

geweest voor onderzoek naar Fitissen. Sindsdien heeft hij van alles gedaan, zoals een aantal jaren in het bestuur, nestkastcontroles, Eempoldertellingen en assisteren bij excursies.

Als aanspreekpunt van deze werkgroep ziet Han voor zichzelf een rol om de doelen en activiteiten van de werkgroep te matchen met de aspiraties en kwaliteiten van de vrijwilligers. Dick blijft nog gewoon actief, en verder hebben Han, Dick en Mieke afgesproken van tijd tot tijd de activiteiten en de aandachtspunten van de Werkgroep Zwaluwenonderzoek te bespreken.

Wat maakt (Gier)zwaluwen zo leuk en bijzonder?

Eigenlijk – zo vertrouwt Dick me toe – is de Grote Lijster zijn lievelingsvogel. Maar zwaluwen vindt hij ook ontzettend leuke beesten: ze zijn heel beweeglijk en sierlijk. Dankzij ringonderzoek is er ook steeds meer bekend over hun trekroutes: waar ze heen gaan en via welke route, en dat is fascinerend. Gierzwaluwen zijn geheimzinnige vogels. Ze kunnen ontzettend hard vliegen, tot wel 100 km per uur; alleen een Boomvalk en misschien ook een Slechtvalk kan ze te pakken krijgen.

Ook Han vindt Gierzwaluwen fascinerend. Ze verblijven 99% van hun leven in de lucht. Ze maken daarbij veel gebruik van turbulentie. En dat terwijl vliegtuigbouwers het vliegconcept van de Gierzwaluw afkeuren, omdat je volgens hen bij turbulentie niet kunt vliegen. Zwaluwen vindt hij ook heel speciaal. Volgens oosterse denkwijzen brengen zwaluwen geluk. Zwaluwen zijn daarnaast trouwe metgezellen van de mens en geven hoop. Hij legt dat uit: als je aan het eind van de zomer afscheid van ze neemt, mag je het vertrouwen hebben dat ze ook weer terugkomen.

Han laat een fraai boekje zien van Stephen Moss: 'De Zwaluw – een biografie'. De bladzijde waarop Han het boekje openslaat bevat een mooie spreuk van Aristoteles: "Want één zwaluw maakt nog geen zomer, net zo min als één mooie dag of een korte tijd van gelukzaligheid iemand een gelukkig mens kunnen maken". Dat is vast zo, maar ik heb wel gezien dat jezelf bezighouden met deze fraaie, bijzondere vogels kan helpen om je gelukkige momenten te bezorgen!

Altijd wat te doen! Wil je meedoen?

Dat kan! Als zwaluwen je interesse hebben en je daarvoor iets wilt doen, meld je!

Zo kun je de **nesten van Huiszwaluwen tellen**; daarbij kun je aangeven in welke plaats je wilt tellen. Of je kunt bewoners voorlichten hoe ze bij bestaande nestgelegenheid overlast door uitwerpselen kunnen voorkomen. Voor de Oeverzwaluwen zijn in het voorjaar handen nodig om de **broedplaatsen weer geschikt te maken**. En als iemand een nieuwe kolonie ontdekt, geef het door! Bij de Boerenzwaluwen kun je meehelpen ervoor te zorgen dat er **plankjes onder bruggen** komen als nieuwe nestgelegenheid. Bij Gierzwaluwen is ook **voorlichting broodnodig** om bestaande nestgelegenheid te behouden of bij nieuwbouw broedgelegenheid aan te laten brengen. Maar er is niet alleen veldwerk. Naast voorlichting kun je bijvoorbeeld contacten met gemeenten of andere instanties onderhouden in het kader van renovatie- of herontwikkelingsprojecten, of alle telgegevens ordenen en analyseren en deze presenteren in De Korhaan, op een ledenavond of artikeltjes schrijven. Kortom voor ieder wat wils. Het kan dus gaan om een meer of minder uitgebreide bijdrage. Maak je wensen kenbaar bij Han en de werkgroep; dan wordt in overleg gekeken hoe je aandeel het beste ingepast kan worden.

Als je je wilt aanmelden of als je vragen of ideeën hebt, kun je contact opnemen met Han (zie gegevens pagina 43 van deze Korhaan).

